

คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา Desirable Leadership Characteristics According to Buddhism

สวาสดี พรรณนา¹, พูนศักดิ์ กมล², พระสิทธิรักษ์ จันทสาโร (หมู่ห้วนนา)³

Sawart Phanna¹, Poonsak Kamol², Phra Sittirak Juntasaro (Moohuana)³

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2,3}

Chaiyaphum Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University^{1,2,3}

Corresponding author, e-mail: poosak.kam@mcu.ac.th²

บทคัดย่อ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากๆ จึงจำเป็นที่จะต้องผู้นำ ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับคนเดินทางและเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้านเรือน นอกจากนั้นผู้นำยังเป็นผู้สร้างหลักคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมและองค์กรต่างๆ ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคม ต้องดูผู้นำเป็นหลัก

ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้นำไว้เปรียบเสมือนโคจำฝูง จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะผู้นำที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกมีอยู่ 2 คุณลักษณะ คือ 1) คุณลักษณะทางกายภาพ คือ คุณลักษณะภายนอก ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีบุคลิกดีย่อมส่งผลทางด้านจิตวิทยาได้เป็นอย่างมาก คือ จะทำให้ผู้ที่พบเห็นหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความรู้สึกยกย่องชื่นชม เพราะลักษณะทางกายภาพของผู้นำเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบารมีของผู้นำเอง 2) คุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรม คือ คุณลักษณะภายใน ซึ่งถือกันว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจ ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ตามได้ ผู้ปกครองหรือผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมปกครองโดยชอบธรรมอันจะก่อให้เกิดความสุขความเจริญให้กับตน ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้อย่างแน่นอน

คำสำคัญ: คุณลักษณะผู้นำ, ผู้นำที่พึงประสงค์, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

Humans are social animals. The fact that we humans live together a lot therefore it is necessary to have a leader. Leaders are therefore as important as a compass that is necessary for travelers and a pile that is necessary for building houses. In addition, leaders are also the creators of moral and ethical principles in society and organizations. If you want to know the prosperity of society you have to look at the leaders first.

In Buddhism, the characteristics or qualities of a leader are described as being like the leader of the herd. It can be seen that there are 2 characteristics of leaders appearing in the Suttanta Pitaka: 1) Physical characteristics are external characteristics. A leader or ruler with a good personality has a great impact on psychology. That is, it will make those who see or subordinates feel praised and admired. Because the physical characteristics of a leader are a part of creating the leader's charisma. 2) Moral and ethical characteristics are internal characteristics. This is considered to be the most important quality of a ruler or

leader. It is a factor that creates power. Leaders or parents who have morality and ethics are able to capture the hearts of their followers. A ruler or leader who has morality and ethics will definitely rule righteously, which will bring happiness and prosperity to himself, the community, society, and the nation.

Keywords: Leadership characteristics, Desirable leadership characteristics, Buddhism.

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากๆ จึงจำเป็นที่จะต้องผู้นำ ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับคนเดินทางและเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้านเรือน นอกจากนั้นผู้นำยังเป็นผู้สร้างหลักคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมและองค์กรต่างๆ ถ้าจะเปรียบไปแล้วผู้นำก็เปรียบเหมือนหลักชัยของประเทศชาติ ราษฎรเปรียบเหมือนทรัพย์สิน ผู้นำ คือ ผู้รักษาทรัพย์สิน ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคม หน่วยงาน องค์กร บ้านเมือง ตลอดจนประเทศชาติ ต้องดูผู้นำเป็นหลัก คุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้นำ นักสังคมวิทยาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำเอาไว้ว่าคุณลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะผู้นำ คือบุคคลธรรมดาที่ได้รับการยอมรับจากมติของมหาชน จึงปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่วนนักจิตวิทยาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำเอาไว้ว่า ลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ความแตกต่างของลักษณะสังคมจะเป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของลักษณะผู้นำแต่ละประเภท สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ ได้สรุปและแบ่งการศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำออกเป็น 4 ด้าน ดังต่อไปนี้ คือ

1. ทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำ ผู้นำมีคุณลักษณะสำคัญ 6 ประการ คือ มีพลังมีความทะเยอทะยาน, มีความปรารถนาที่จะนำผู้อื่น, มีความซื่อสัตย์มีจริยธรรม, มีความเชื่อมั่นในตนเอง, มีความฉลาดเฉลียว, มีความรอบรู้ในงาน

2. ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม ภาวะผู้นำได้เปลี่ยนจากทฤษฎีคุณลักษณะมาเป็นสิ่งที่มุ่งเน้นต่อสิ่งที่ผู้นำทำ ความแตกต่างทางพฤติกรรมของผู้นำที่มีประสิทธิภาพกับผู้นำที่ไม่มีประสิทธิภาพ นักทฤษฎีเรื่องพฤติกรรม ระบุถึงปัจจัยของการเป็นผู้นำว่า บุคคลสามารถถูกฝึกให้กลายเป็นผู้นำได้

3. ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ ภาวะผู้นำตามกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีผลกระทบมาจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ซึ่งรวมเรียกว่า “สถานการณ์” ที่ประกอบด้วยลักษณะของผู้ได้บังคับบัญชา ลักษณะของงานที่ต้องปฏิบัติ และธรรมชาติขององค์กร

4. ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง รูปแบบของการบริหารและการดำเนินงานในปัจจุบัน รวมถึงการบริหารในอนาคตผู้บริหารปกครองที่มีประสิทธิผล จะต้องมองเห็นการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของโอกาสมากกว่าการถูกคุกคาม โดยจะต้องพยายามสื่อสารให้บุคลากรทุกคนเข้าใจถึงเหตุผลความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงเป็นเบื้องต้น (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2544: 214-216)

ส่วนในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณลักษณะผู้นำ สมเด็จพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นภาษาบาลีในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตว่า “เมื่อฝูงโคข้ามแม่น้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคด โคทั้งหมดก็ยอมไปคด เมื่อผู้นำไปคด (ผู้ตามก็ไปคด) ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เช่นนั้น ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ขนทั้งหลายจะไม่ประพฤติตาม ราษฎรย่อมอยู่เป็นทุกข์โดยทั่วกัน ถ้าผู้บริหารบ้านเมืองไม่ครองธรรม เมื่อฝูงโคข้ามแม่น้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคทั้งหมดก็ยอมไปตรง เมื่อผู้นำไปตรง (ผู้ตามก็ไปตรง) ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เช่นนั้น ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติ

เป็นธรรม คนทั้งหลายจะไม่ประพฤติตาม ราชฎีกาของกรมสุโขทัยว่ากัน ถ้าผู้บริหารบ้านเมืองครองธรรม (อง.จตุกก. (ไทย) 21/70/98)

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะของผู้นำเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ เนื่องจากเป็นกลไกในการชักนำบุคคลที่มีศักยภาพมีคุณธรรมจริยธรรมเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการปกครองบ้านเมืองและเป็นการเสริมสร้างผู้นำที่ดีให้มากขึ้น ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาคุณลักษณะผู้นำที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก เพื่อพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนคุณลักษณะผู้นำที่ควรจะมีควรจะเป็น หรือควรประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี ในการพัฒนาด้าน ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

ความหมายของผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา

ความหมายของคำว่า “ผู้นำ” มาจากภาษาบาลีว่า นายก แยกศัพท์ดังนี้ นี้ ธาตุในความนำไป ณฺว ปัจจัย รัสสะ อี เป็น อิ วิการ อิ เป็น เอ แผลง เอ เป็น อย ที่มะ อ ที่ อย เป็น อา เนื่องจากเป็นปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ แผลง ณฺว เป็น ออก สำเร็จรูปเป็น นายก มีรูปวิเคราะหว่า เนติติ นายโก บุคคลใด ย่อมนำไป เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า ผู้นำไป (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2547: 103) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ หมายถึง ผู้ออกหน้า ผู้ไปข้างหน้า ผู้เริ่มต้นโดยมีผู้อื่นหรือสิ่งอื่นตามหรือทำตาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 178)

ความหมายของคำว่า ผู้นำ ตามแนวคิดของยงยุทธ เกษสาคร คือ ผู้ที่มีบุคลิกลักษณะคุณสมบัติเด่นกว่าผู้อื่นในกลุ่มและมีอิทธิพลมากกว่าบุคคลอื่นๆ ในหน่วยงานทั้งสามารถสร้างความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดขึ้นแก่หน่วยงานนั้นๆ ได้ ดังนั้น ผู้นำ จึงหมายถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งรับบทบาทเป็นผู้บริหารประสานประโยชน์ในกลุ่มเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม ซึ่งมีอิทธิพลและอำนาจสามารถบังคับบัญชาบุคคลในกลุ่มให้ปฏิบัติงานจนบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (ยงยุทธ เกษสาคร, 2542: 68) ผู้นำ ยังหมายถึง บุคคลในกลุ่มซึ่งได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ควบคุมหรือประสานงานกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับภารกิจของกลุ่ม (Fiedler, 1967: 168) ผู้นำ คือ บุคคลที่ถูกเลือกหรือได้รับการแต่งตั้งให้นำกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มเพื่อการบรรลุเป้าหมายของกลุ่มและเพื่อทำหน้าที่เป็นหัวหน้าของกลุ่ม (Dejnozka, 1983: 199) ผู้นำ ก็ยังหมายถึง ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้มีอิทธิพลต่อกลุ่มชนเพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549: 26) ผู้นำ คือ ผู้มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือกลุ่มหรือผู้ที่มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำ คือ มีลักษณะโดดเด่น มีวิสัยทัศน์ มีอิทธิพลเหนือคนอื่น และมีความสามารถตัดสินใจในสถานการณ์ที่ยุ้งยากและซับซ้อนได้อย่างเหมาะสม (สุพานี สฤณภูวนิช, 2549: 296) และหมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่นและประสานงานให้ผู้อื่นช่วยทำกิจการงานต่างๆ ของตนให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ (Normand L. Frigon Sr. & Harry K. Jackson Jr., 1996: 8) ผู้นำ ยังหมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลอื่น หมายถึงบุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าในการดำเนินงานต่างๆ ในองค์กรต่างๆ ต้องอาศัยบุคคลที่เป็นผู้นำ และมีความเป็นผู้นำจึงจะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และนำพาหน่วยงานไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้อย่างแน่นอน (เนตรพัฒนา ยาวีราช, 2546: 1)

สรุปได้ว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ออกหน้า ผู้ไปข้างหน้า ผู้เริ่มต้นโดยมีผู้อื่นหรือสิ่งอื่นตามหรือทำตาม บุคคลที่มีบารมีและมีบทบาทรวมทั้งมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นสามารถชักจูงสั่งการหรือชักนำบุคคลอื่น

ให้ปฏิบัติงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นผู้มีความสามารถจนได้รับความยกย่องยอมรับให้เป็นผู้นำ และมีความเป็นผู้นำซึ่งทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และนำพาหน่วยงานไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้อย่างแน่นอน

ประวัติความเป็นมาของผู้นำในอุลกษาคกและในมหาสุตโสมชาดก

ประวัติความเป็นมาของผู้นำ ในอุลกษาคกได้แสดงให้เห็นว่า รัฐหรือบ้านเมืองเกิดขึ้นมาได้เพราะประชาชนได้คัดเลือกกษัตริย์หรือผู้นำของพวกเขา โดยพิจารณาจากบุคคลผู้มีรูปร่างหน้าตาดี ผิวพรรณงามดังต่อไปนี้ ในครั้งปฐมกับ ประชาชนประชุมกันคัดเลือกบุคคลผู้หนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างสมบูรณ์ มีมารยาทงดงาม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวงให้เป็นพระราชอาของพวกตน ชาดกนี้เล่าต่อไปอีกว่า ฝ่ายสัตว์ 4 เท้า ก็ประชุมกันตั้งราชสีห์ให้เป็นพระราชอา พวกปลาในมหาสมุทรได้ตั้งปลาอานนท์ให้เป็นพระราชอา เมื่อมาถึงหมูนก ไม่มีพระราชอา นกตัวหนึ่งได้เสนอนกเค้าให้เป็นพระราชอา แต่กาวตัวหนึ่งคัดค้านว่า “หน้าของนกเค้าผู้ยังไม่โกรธ ยังเป็นเช่นนี้ก่อน เมื่อเขาโกรธ หน้าจักเป็นเช่นไร นกเค้าตัวนี้ เมื่อโกรธแล้วหันมาดู พวกเราจักแตกตื่นกันเหมือนเกลือกที่ใสในกระเบื้องร้อน ฉะนั้น การตั้งนกเค้านี้ให้เป็นพระราชอา ข้าพเจ้าไม่พอใจเลย” กาเมื่อคัดค้านแล้วบินร้องไปในอากาศว่า “ข้าพเจ้าไม่ชอบใจ ข้าพเจ้าไม่ชอบใจ” ฝ่ายนกเค้าก็บินขึ้นไล่ติดตามกานั้นไป นับแต่นั้นมากากับนกเค้าจึงได้ผูกเวรกันและกัน หมูนกจึงตั้งหงส์ทองให้เป็นพระราชอา

ดังนั้น คุณลักษณะทางกายภาพ คือ คุณลักษณะภายนอก ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของพระราชอา ผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจประการหนึ่ง ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีบุคลิกดีย่อมส่งผลทางด้านจิตวิทยาได้เป็นอย่างมาก คือ จะทำให้ผู้ที่พบเห็นหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความรู้สึกยกย่องชื่นชม เพราะลักษณะทางกายภาพของผู้นำเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบารมีของผู้นำเอง ส่วนผู้ที่มีลักษณะทางกายภาพไม่สง่าผ่าเผย ไม่สวยงาม ถึงแม้จะมีอำนาจมาก แต่ก็ไม่ใช่ที่สะดุดตาของประชาชนหรือผู้ที่พบเห็นเท่ากับผู้นำที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดี

ประวัติความเป็นมาของผู้นำ ในมหาสุตโสมชาดกซึ่งเป็นเรื่องคาบเกี่ยวกับอุลกษาคกได้แสดงให้เห็นว่า ในอดีตกาล มหาสมุทรแห่งหนึ่งมีปลาใหญ่อยู่ 6 ตัว คือ 1) อานนท์ 2) อุปนนท์ 3) อัชโณหาร ปลาใหญ่ทั้ง 3 ตัวนี้ยาว 500 โยชน์ 4) ติมิงคละ 5) ติมริมิงคละ 6) มหาตมิมิงคละ ปลาใหญ่ทั้ง 3 ตัวนี้ยาว 1,000 โยชน์ ปลาใหญ่ทั้ง 6 ตัวกินหินและสาหร่ายเป็นอาหาร ผูกปลาในมหาสมุทรบริษัณกันว่าสัตว์ 2 เท้า สัตว์ 4 เท้า มีพระราชอา แต่พวกเรายังไม่มีพระราชอา จึงได้คัดเลือกปลาอานนท์เป็นพระราชอาอย่าง เป็นเอกฉันท แต่ขึ้นมา ปลาเหล่านั้นก็ไปบำรุงปลาอานนท์นั้นตลอดเวลาเช้าและเวลาเย็น อยู่มาวันหนึ่ง ปลาอานนท์กินหินและสาหร่ายอยู่ ณ ภูเขาแห่งหนึ่ง กินปลาตัวหนึ่งโดยไม่รู้สีกว่าเป็นปลา สำคัญว่าเป็นสาหร่าย เนื้อปลานั้นแผ่ไปทั่วสระสระ จึงคิดว่านี่อะไรช่างอร่อยเหลือเกิน คายออกดูเห็นเป็นชิ้นปลา จึงคิดต่อไปว่า พวกปลามาสู่ที่บำรุงของเราทั้งเวลาเช้าเวลาเย็น เวลากลับไปจะกิน 1 ตัว หรือ 2 ตัว โดยจับจับกินตัวที่ไค้งค่านับเราหลังที่สุด พวกปลาร่อยหลอ จึงคิดกันว่า ภัยจากไหนเกิดขึ้นแก่ญาติของเรา ปลาฉลามตัวหนึ่งได้แฝงตัวอยู่ในหูของปลาอานนท์ เห็นการกระทำเช่นนั้นจึงไปบอกแก่พวกของตน ผูกปลาดกใจพากันหนีไปหมด แต่นั้นมาปลาอานนท์ไม่ได้กินอาหาร จึงเกิดความหิวเหี่ยวหาปลา เห็นภูเขาสูงหนึ่ง คิดว่าผูกปลาจะหลบอาศัยที่ภูเขา จึงเอาหางและหัวโอบภูเขาทั้ง 2 ข้าง เห็นหางของตนสำคัญว่าเป็นปลาอื่น จึงสับหางเคี้ยวกินเสียอย่างเอร็ดอร่อย เกิดทุกขเวทนา ผูกปลาได้กลิ่นเลือดจึงตั้งกินตลอดถึงศีระะ ปลาอานนท์จึงตายในที่นั้น กองกระดูกได้เป็นเหมือนภูเขาใหญ่ (เสถียร ทังทองมะดัน, 2560: 4-5)

สรุปได้ว่า ในอุลughขาคและในมหาสุตโสมขาค กล่าวถึงคุณลักษณะทางกายภาพ คือ คุณลักษณะภายนอก ซึ่งถือกันว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจประการหนึ่ง ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีบุคลิกดีย่อมส่งผลทางด้านจิตวิทยาได้เป็นอย่างมาก ก็จริง แต่ถ้าหากผู้ปกครองหรือผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมจริยธรรมในการปกครองเสียแล้ว การปกครองย่อมเกิดปัญหาได้อย่างแน่นอน ทั้งยังจะสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นอีกด้วย

ประวัติความเป็นมาของผู้นำในอัครัญญสูตร

ประวัติความเป็นมาของผู้นำ ในอัครัญญสูตร กล่าวถึง ผู้นำว่ามีวิวัฒนาการมาตามลำดับ โดยเริ่มจากสมัยที่โลกพิณาศ ก็ได้มีสัตว์เป็นจำนวนมากไปเกิดในชั้นอาภัสสรพรหม พวกเขาเป็นผู้มีปิตเป็นอาหาร มีรัศมีอยู่ในวิมาน ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เสื่อม เมื่อโลกกำลังเสื่อม เหล่าสัตว์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอาภัสสเร นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิตเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสยจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สติอยู่ยาวนานแสนนาน สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น เหล่าสัตว์ส่วนมากจุติจากพรหมโลกชั้นอาภัสสรมาเป็นอย่างนี้ นึกคิดอะไรก็สำเร็จ ได้ตามปรารถนา มีปิตเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสยจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สติอยู่ยาวนานแสนนาน” (ที.ปา. (ไทย) 11/119/88) จากนั้น จึงกล่าวถึงการปรากฏงวันดิน เริ่มตั้งแต่เมื่อโลกเกิดขึ้นใหม่ ๆ จักรวาลนี้มีน้ำปกคลุมไปทั่ว ไม่มีดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ดวงดาว ทั้งไม่มีกลางวันและกลางคืน หญิงชายก็ยังไม่ปรากฏ ปรากฏก็เพียงชื่อว่า “สัตว์” เท่านั้น ต่อจากเกิดงวันดิน และเมื่อกินงวันดินจึงทำให้ร่างกายหยาบหมตรศมี จากนั้น ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ดวงดาว กลางวันกลางคืนจึงเกิดขึ้น ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยนั้นทั่วทั้งจักรวาลนี้แหละเป็นน้ำทั้งนั้น มีตมนอันธการ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ดวงดาว นักษัตรทั้งหลายยังไม่ปรากฏ กลางคืนกลางวันยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือนฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ หญิงชายก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายปรากฏชื่อแต่เพียงว่า “สัตว์” เท่านั้น ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน เกิดงวันดินลอยอยู่บนน้ำ ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น ดุน้ำนั้นที่บุคคลเคียวให้แห้งแล้วทำให้เย็นสนิทจับเป็นฝายอยู่ข้างบน งวันดินนั้นสมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส มีสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี และมีรสอร่อยเหมือนน้ำผึ้งซึ่งปราศจากโทษ ต่อมาสัตว์ผู้หนึ่งมีนิสัยโลกกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญสิ่งนี้จะเช่นไร” แล้วใช้นิ้วชอนงวันดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อเขาใช้นิ้วชอนงวันดินขึ้นมาลิ้มดูอยู่ รสงวันดินได้แผ่ชานไป เขาจึงเกิดความอยากในรส แม้สัตว์เหล่านั้นก็พากันถือแบบอย่างสัตว์นั้น จึงใช้นิ้วชอนงวันดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อสัตว์เหล่านั้นใช้นิ้วชอนงวันดินขึ้นมาลิ้มดู รสงวันดินก็แผ่ชานไป และสัตว์เหล่านั้น ก็เกิดความอยากในรสขึ้นเช่นเดียวกัน” (ที.ปา. (ไทย) 11/120-121/89-90)

ต่อจากนั้น เมื่อมีกาม มีความเกียจคร้าน มีความเห็นแก่ได้เกินควร จนเกิดการขาดแคลนปัจจัยในด้านต่างๆ จนถึงการแบ่งปันสิทธิและทรัพย์สินในการยึดครอง และเมื่อมีการยึดครองจึงเป็นสาเหตุให้เกิดการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของกันและกันจนลุกลามถึงขั้นที่พวกที่ทนต่อพฤติกรรมนั้นไม่ไหว จึงมีการทำร้ายกันด้วยก้อนดินและท่อนไม้ เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น พวกเขาจึงปรึกษากันหาวิธีว่าควรแต่งตั้งคนผู้หนึ่งให้เป็นผู้นำทำหน้าที่ว่ากล่าวตักเตือนและขับไล่คนที่ทำความผิด และยังทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สินให้พวกเขาด้วย ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรึกษากันว่า “ท่านผู้เจริญ บาปธรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ

การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท้าวจักษ์ปรากฏ ทางที่ดีพวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่งซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควรตีเตือน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง สัตว์ผู้หนึ่งรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควรตีเตือน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาละให้แก่สัตว์ผู้หนึ่ง” (ที.ปา. (ไทย) 11/130/96) ในเหตุการณ์ที่ปรากฏจึงทำให้มีผู้นำเพื่อทำหน้าที่ตีเตือนคนที่ควรตีเตือนเป็นต้นทำให้เป็นมูลเหตุของการวิวัฒนาการมาเป็นพระราชานในที่สุด ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สามเณรว่าเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะว่า “วาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า “มหาสมมติ มหาสมมติ” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ 2 ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ 3 ว่า “ราชา ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม” หลักพุทธธรรมที่บ่งถึงผู้นำนั้นมีพื้นฐานที่ธรรมชาติทางกายและทางใจของมนุษย์ ธรรมชาติดั้งเดิมของสังคมมนุษย์เป็นสภาวะที่สงบต่างคนต่างอยู่ไม่แก่งแย่งธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเกิดความขัดแย้งเนื่องจากการกระทำชั่วเห็นแก่ประโยชน์แก่ตน แรกๆ เพียงว่ากล่าวตักเตือนกันเองยังไม่ทำร้ายกัน ต่อเมื่อมีความผิดอีกมากเกิดขึ้น จึงมีการลงโทษกันเอง ทำให้เกิดความวุ่นวายมากขึ้นอีก เพราะไม่มีการรับความคิดเห็นของใคร เมื่อสังคมวุ่นวายมากขึ้น จึงรวมกลุ่มมีมติการเลือกผู้นำที่ตนต้องการเกิดขึ้น (พระครูศิริจันทน์วิภู (บุญจันทร์ เขมกาโม), 2549: 43)

สรุปได้ว่า ในอรรถกถาสูตร กล่าวถึง คุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรม คือ คุณลักษณะภายใน ซึ่งถือกันว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจ ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ตามได้ ผู้ปกครองหรือผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมปกครองโดยชอบธรรมอันจะก่อให้เกิดความสุขความเจริญให้กับตน ชุมชน สังคมและประเทศชาติได้อย่างแน่นอน

บทบาทของผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา

บุคคลที่อยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นระดับใดก็ตามย่อมมีบทบาทที่ต้องกระทำหรือรับผิดชอบตาม วุฒิภาวะ ความรู้ ความสามารถ ผู้นำก็เช่นเดียวกันเมื่อดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำของกลุ่มแล้วย่อมมีบทบาทที่จะต้องรับผิดชอบตามฐานะดังต่อไปนี้ คือ

บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ ดังนั้น บทบาทจึงเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามหน้าที่ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ เป็นทหารต้องเป็นรั้วของชาติ เป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น บทบาทของความเป็นผู้นำนั้นเป็นการแสดงออกของผู้นำโดยมุ่งหวังเพื่อให้การบริหารตามนโยบายที่วางไว้ ดังนั้น บทบาทของผู้นำจึงเป็นตัวแปรที่สำคัญมากที่จะทำให้การบริหารงานเกิดผลสัมฤทธิ์ขึ้น เพราะฉะนั้น การประสานความร่วมมือก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ที่อยู่ใต้อำนาจซึ่งเป็นหลักการขั้นมูลฐานที่จะทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ดังนั้น บทบาทของผู้นำจึงต้องประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้ คือ

1. การเพิ่มความร่วมมือ
2. การเพิ่มความเข้าใจ
3. เน้นเรื่องผลผลิต
4. เป็นตัวแทนส่งเสริมมิตรสัมพันธ์กับชุมชน

5. การแสดงออกซึ่งความเป็นผู้นำของกลุ่ม
6. การจัดองค์การ
7. การประเมินผลด้วยการให้รางวัลและการบริหาร
8. ความริเริ่ม
9. ความเชื่อมั่นในตนเอง (ณรงค์ เสียงประชา, 2541: 139-140)

บทบาทของผู้นำ นพพงษ์ บุญจิตราดุล ได้กล่าวไว้ 3 ประการ คือ

1. เป็นผู้รักษาหรือประสานให้สมาชิกในกลุ่มอยู่ร่วมกัน หมายถึง ผู้นำจะต้องอยู่ใกล้ชิดมีความสัมพันธ์กับคนในกลุ่มและเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มทำให้กลุ่มมีความสามัคคีกลมเกลียว
2. เป็นผู้ปฏิบัติภารกิจของกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ หมายถึง ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบในกระบวนการทำงานด้วยความมั่นคงและเข้าใจได้ ผู้นำจะต้องทำให้กลุ่มทำงานให้บรรลุตามเป้าหมาย
3. เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่ม หมายถึง เขาจะปฏิบัติงานไปในทางที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์และปฏิบัติกันด้วยดีของสมาชิกในกลุ่มการติดต่อสื่อสารที่ดีเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการช่วยให้หน้าที่นี้บรรลุเป้าหมาย (นพพงษ์ บุญจิตราดุล, 2534: 96)

สรุปได้ว่า ผู้นำนั้นมีบทบาทในการวางแผนงาน การสั่งการ การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การควบคุมดูแลงาน การสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนถึงการรับผิดชอบต่อการทำงานต่างๆ และผลักดันงานต่างๆ ให้สำเร็จ ดังนั้น บทบาทจึงเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามหน้าที่ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ เป็นทหารต้องเป็นหัวของชาติ เป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น

อำนาจของผู้นำที่พึงประสงค์ตามแนวพระพุทธศาสนา

บุคคลต่างๆ ในสังคมหรือในโลกนี้ย่อมมีอำนาจหรือกำลังที่แตกต่างกันไปตามฐานหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ ผู้นำก็เช่นเดียวกันย่อมมีอำนาจมากบ้างน้อยบ้างตามตำแหน่งที่รับผิดชอบ ดังนั้น เพื่อความเข้าใจในอำนาจและขอบเขตของอำนาจของผู้นำเป็นผลที่เกิดจากอำนาจหน้าที่ซึ่งมีลักษณะเป็นสิทธิ เช่น สิทธิในการวินิจฉัยสั่งการ สิทธิในการบังคับบัญชา และสิทธิในการบริหารงาน เป็นต้น อำนาจหน้าที่เป็นอำนาจที่มีอยู่ในสถาบันทางการบริหารโดยมีรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ธรรมเนียมประเพณีนิยม ดังนั้น อำนาจจึงสามารถแบ่งออกได้ 3 อย่าง คือ อำนาจตามหลักเหตุผลและกฎหมาย, อำนาจตามประเพณี, อำนาจบารมี ดังต่อไปนี้

1. อำนาจตามหลักเหตุผลและกฎหมาย

อำนาจตามหลักเหตุผลและกฎหมายโดยทั่วไปแล้วความมีเหตุมีผลนั้นมักจะเป็นการมองความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการ (เหตุ) ควบคู่กับจุดหมาย (ผล) หมายความว่า วิธีการนี้จะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้หรือไม่หากว่าความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการไปสู่เป้าหมายเป็นไปด้วยดี ก็หมายความว่า ความมีเหตุมีผลซึ่งกันและกัน นั่นก็คือมีเหตุแล้วนำไปสู่ผลที่ต้องการ (วุฒิชัย จานง, 2523: 19-20) ลักษณะของอำนาจตามหลักเหตุผลและกฎหมาย ดังต่อไปนี้

1.1) อำนาจที่เกิดขึ้นมาเพราะความเชื่อหรือความรู้สึกว่าอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักแหล่งเหตุผลและระเบียบกฎหมาย คือ เป็นไปตามหลักแหล่งนิติธรรม

1.2) อำนาจที่เกิดจากระบบเหตุผลและระบบกฎหมายซึ่งเป็นที่ยอมรับและเคารพยึดถือเป็นหลักปฏิบัติมิให้เกิดจากส่วนตัวบุคคล ดังนั้น การใช้อำนาจชนิดนี้จึงต้องอยู่ในกรอบขอบเขตของระเบียบปฏิบัตินั้นๆ

1.3) อำนาจนี้ได้มาจากการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหน่วยงานหรือองค์กรนั้นเช่นตำแหน่งต่างๆ ในองค์กรหรือหน่วยงานซึ่งลดหลั่นกันไปตามสายการบังคับบัญชา เป็นต้น

1.4) อำนาจหน้าที่ต่างๆ ย่อมมีการสับเปลี่ยนตัวบุคคลกันได้ตามระเบียบของหน่วยงานนั้น เช่น ตำแหน่งต่างๆ ในระบบราชการหรือถ้าเป็นตำแหน่งที่มาจากกาเลือกตั้งก็จะอยู่ในตำแหน่งตามวาระ เช่น สมาชิกผู้แทน เป็นต้น ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ย่อมมีอำนาจประเภทนี้มากน้อย ขึ้นอยู่กับตำแหน่งหน้าที่ (สุวิน สุขสมกิจ, 2523: 96-97)

2. อำนาจตามประเพณี

อำนาจตามประเพณีขึ้นอยู่กับความเชื่อในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ในตนเองแล้วผู้นับถือปฏิบัติอยู่ในกรอบของประเพณีนั้นอันเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป ลักษณะของอำนาจ คือ ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง สิ่งที่เรายอมรับปฏิบัติตามกันมาจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นแนวทางปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันโดยทั่วไปจนเกิดเป็นความเคยชิน และไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นภาระหน้าที่และเป็นสิ่งที่ปฏิบัติมานานใช้กันอย่างแพร่หลาย การปฏิบัติก็ไม่มีกฎหมาย หรือข้อบังคับใดให้ปฏิบัติ (สุพัตรา สุภาพ, 2545: 21)

3. อำนาจบารมี

อำนาจบารมีตามคติทางพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเองเป็นสำคัญหากการกระทำของตนเองไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบันไม่ดีผลที่ได้รับก็เป็นผลที่ไม่ดีเพราะมนุษย์จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบการกระทำของตนเองซึ่งเป็นกฎที่มีความยุติธรรมที่สุดเรียกว่ากฎแห่งกรรม ดังพระพุทธดำรัสว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวหรือประณีต (ม.อ. (ไทย) 14/581/287) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

3.1) บารมีที่ติดตัวมาแต่กำเนิด

3.2) บารมีที่เกิดจากการสั่งสมในปัจจุบัน

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระศาสดาเอกในโลกและทรงได้รับการเคารพเทิดทูนมานับพันๆ ปีแล้วนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับการที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีหรือบำเพ็ญเพียรในปัจจุบันชาติเพียงอย่างเดียว แต่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีนานนับชาติไม่ถ้วนบารมีที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมานั้นมีทั้งระดับสามัญ ระดับกลางและระดับสูง เรียกว่าทศบารมีหรือบารมี 10 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ทานบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการให้ทาน การเสียสละ

2. ศีลบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยการรักษาศีลกายวาจาให้เรียบร้อยดีงาม

3. เนกขัมมบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการออกบวชปลีกตัวปลีกใจออกจากกาม

4. ปัญญาบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยมีความรอบรู้ หยั่งรู้เหตุผลเข้าใจสภาวะทั้งหลายตามความเป็นจริง

5. วิริยะบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยมีความเพียร ไม่ย่อท้อ มีความบากบั่น

6. ขันติบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยความอดทน สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจของเหตุผล

7. สัจจะบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยความมีสัจจะ พูดจริงทำจริง และมีความจริงใจ

8. อธิษฐานบารมี การบำเพ็ญบารมีโดยความตั้งใจมั่น วางจุดหมายการกระทำของตนไว้แน่นอนแล้วดำเนินตามนั้นอย่างแน่วแน่

9. เมตตาบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการมีความรักใคร่ เมตตาปรารถนาดี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่น และเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ

10. อุเบกขาบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการวางใจเป็นกลาง สงบราบเรียบสม่ำเสมอเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงไปด้วยความยินดียินร้ายหรือความชอบชัง

บารมีนี้พระพุทธรูปเจ้าทรงบำเพ็ญอย่างบริบูรณ์มานานนับพันชาติไม่ถ้วน เมื่อพระบารมีแก่กล้า บริบูรณ์เต็มที่แล้วพระองค์จึงได้มาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น บารมีกับอำนาจจึงเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนกัน ถ้าไม่มีบารมีอำนาจก็เกิดขึ้นไม่ได้หรือถ้าไม่มีอำนาจบารมีก็เกิดได้ยากเช่นเดียวกัน บารมีจึงจัดให้เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจประการหนึ่ง

สรุปได้ว่า อำนาจบารมีก็เป็นอำนาจอีกชนิดหนึ่งในลักษณะของการใช้สิทธิ์เป็นความสามารถที่จะใช้อำนาจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งได้เพียงใด อำนาจชนิดนี้ชอบเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับท่านที่มีความรู้ความสามารถตลอดจนความสัมพันธ์ของผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือการใช้ใช้อำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติให้ได้ทั้งน้ำใจและผลงานนั่นเอง ในกรณีนี้จะเห็นได้ประจักษ์แจ้งยิ่งขึ้นถ้าพิจารณาถึงผู้นำซึ่งไปดำรงตำแหน่งเดียวกันต่างวาระกัน ผู้นำแต่ละคนจะมีอำนาจบารมีไม่เท่ากัน เพราะอำนาจบารมีของผู้นำแต่ละคนไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับ การสั่งสมอบรมกุศลกรรมทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ อำนาจอย่างนี้เรียกว่าอำนาจบารมี

บทสรุป

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากมาย จึงจำเป็นที่จะต้องผู้นำ ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับคนเดินทางและเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้านเรือน นอกจากนั้นผู้นำยังเป็นผู้สร้างหลักคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมและองค์กรต่างๆ ถ้าจะเปรียบไปแล้วผู้นำก็เปรียบเหมือนหลักชัยของประเทศชาติ ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคม หน่วยงาน องค์กร บ้านเมือง ตลอดจนประเทศชาติ ต้องดูผู้นำเป็นหลัก คุณลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะผู้นำ คือ บุคคลธรรมดาที่ได้รับการยอมรับจากมติของมหาชน จึงปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ความแตกต่างของลักษณะสังคมจะเป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของลักษณะผู้นำแต่ละประเภท

ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้นำไว้เปรียบเสมือนโคจำฝูง ดังนี้ “ถ้าโคจำฝูงว่ายน้ำตรง ฝูงโคก็ว่ายน้ำตรงเช่นกัน เหมือนหมู่มนุษย์ ถ้าผู้นำประพฤติเป็นธรรม ประชาชนก็ต้องประพฤติเป็นธรรมเช่นกัน หากพระราชาเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม ทวยราษฎร์ก็อยู่ร่มเย็นเช่นกัน ” ดังนั้น คุณลักษณะของผู้นำจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาตน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ อีกทั้งยังเป็นกลไกในการชักนำบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรมเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการปกครองบ้านเมืองและเป็นการเสริมสร้างผู้นำที่ดีให้มีมากขึ้น บทบาทของผู้นำจึงเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามบทบาทหน้าที่ เช่น เป็นผู้นำต้องมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นครูต้องสอนนักเรียนเป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ เป็นทหารต้องเป็นหัวของชาติ เป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น อำนาจบารมีก็เป็นอำนาจอีกชนิดหนึ่งในลักษณะของการใช้สิทธิ์เป็นความสามารถที่จะใช้อำนาจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งได้เพียงใด อำนาจชนิดนี้ชอบเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับท่านที่มีความรู้ความสามารถตลอดจนความสัมพันธ์ของผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือการใช้ใช้อำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติให้ได้ทั้งน้ำใจและผลงานนั่นเอง ในกรณีนี้จะเห็นได้ประจักษ์แจ้งยิ่งขึ้นถ้าพิจารณา

ถึงผู้นำซึ่งไปดำรงตำแหน่งเดียวกันต่างวาระกัน ผู้นำแต่ละคนจะมีอำนาจบาปมีไม่เท่ากัน เพราะอำนาจบาปมีของผู้นำแต่ละคนไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับปัจจัยของการสั่งสมอบรมคุณธรรมทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ อำนาจอย่างนี้เรียกว่าอำนาจบาปมี

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะผู้นำที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกมีอยู่ 2 คุณลักษณะ คือ 1) คุณลักษณะทางกายภาพ คือ คุณลักษณะภายนอก ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของพระราชา ผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจประการหนึ่ง ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีบุคลิกดีย่อมส่งผลทางด้านจิตวิทยาได้เป็นอย่างมาก คือ จะทำให้ผู้ที่พบเห็นหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความรู้สึกยกย่องชื่นชม เพราะลักษณะทางกายภาพของผู้นำเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบาปมีของผู้นำเอง ส่วนผู้ที่มีลักษณะทางกายภาพไม่สง่าผ่าเผย ไม่สวยงาม ถึงแม้จะมีอำนาจมาก แต่ก็ไม่เป็นที่สะดุดตาของประชาชนหรือผู้ที่พบเห็นเท่ากับผู้นำที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดี 2) คุณลักษณะทางคุณธรรมจริยธรรม คือ คุณลักษณะภายใน ซึ่งถือกันว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของผู้ปกครองหรือผู้นำ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจ ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ตามได้ ผู้ปกครองหรือผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมปกครองโดยชอบธรรมอันจะก่อให้เกิดความสุขความเจริญให้กับตน ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

- ณรงค์ เสียงประชา. (2541). **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โอ เอสพริ้งติ้งเฮ้าส์.
- เนตรพัฒนา ยาริราช. (2546). **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ: บริษัทเซ็นทรัลเอ็กซ์เพรสจำกัด.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. (2534). **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- พระครูศรีจันทน์วิสุทธิ (บุญจันทร์ เขมกาโม). (2549). **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ**. กรุงเทพฯ: นิติธรรมการพิมพ์.
- พระมหาสมปอง มุทีโต. (2547). **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยงยุทธ เกษสาคร. (2542). **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ SK BOOKNET.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546**. กรุงเทพฯ: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- วุฒิชัย จานงค์. (2523). **พฤติกรรมศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เสถียร ทังทองมะดัน. (2560). “รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์”. **เอกสารประกอบการสอนวิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2544). **ภาวะผู้นำทฤษฎีและปฏิบัติ ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิรัตน์ เอ็ดดุกะชั่น.
- สุพัตรา สุภาพ. (2545). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุพานี สฤษฏ์วานิช. (2549). **พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่ : แนวคิดและทฤษฎี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวิน สุขสมกิจ. (2523). “พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ: กรณีศึกษากำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดกาญจนบุรี”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Dejnoska. (1983). **Educational administration glossary**. Westport CT: Greenwood.

Fiedler. (1967). **A theory of leadership effectiveness**. New York: McGraw-Hill.

Normand L. Frigon Sr. & Harry K. Jackson Jr. (1996). **The Leader: Developing the Skills & Personal Qualities You Need to Lead Effectively**. New York: American Management Association.